

Вядома, што культурную прастору чалавека ў сучасным грамадстве ў значнай ступені фарміруюць медыя. Для беларускай прэсы, і ў прыватнасці для газеты «Звязда», дзе тэма культуры пададзена даволі шырока, гэтая праблематыка актуальная.

Тэмы грамадства, гісторыі, спорту і тэхналогій не карыстаюцца папулярнасцю пры актуалізацыі ў тэкстах канцэпту «Беларусь». На наш погляд, патлумачыць гэта можна тым, што ў кожнай з пералічаных тэм канцэптуалізуецца не Беларусь як тэрытарыяльная цэласнасць, а канкрэтныя людзі: для грамадства – гісторыі жыцця асобных грамадзян, для здарэнняў – канкрэтныя падзеі, для гісторыі – дасягненні выбітных дзеячаў, для спорту – перамогі спартсменаў, для тэхналогій – здабыткі спецыялістаў.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. *Добросклонская Т. Г.* Медиалингвистика: системный подход к изучению языка СМИ: современная английская медиаречь. М. : Флинта : Наука, 2008. 203 с.
2. Большой англо-русский словарь / под общ. ред. И. Р. Гальперина. 4-е изд., испр., с доп. Т. 1 : А–М. М. : Рус. яз., 1987. 1037 с.
3. *Ўчанкаў В. І.* Медыярыторыка: рыгарычныя асновы журналістыкі, лінгвістыка публіцыстычнага тэксту, дыскурсны аналіз сродкаў масавай інфармацыі : курс лекцый. Мінск : Адукацыя і выхаванне, 2009. 280 с.

РЭДАКТАРСКІ АНАЛІЗ ВЕРШАВАННЫХ ТЭКСТАЎ: МАСТАЦКІЯ СТРАТЭГІІ ЎЗАЕМАДЗЕЙННЯ З ПАЭТЫЧНАЙ ТРАДЫЦЫЯЙ

А. У. Дуброўскі

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт,
вул. Кальварыйская, 9, 220004, г. Мінск, Рэспубліка Беларусь,
dubrousk@bsu.by*

Даследуюцца чатыры мастацкія стратэгіі ўзаемадзейнення з паэтычнай традыцыяй, якія рэалізуюцца на ўзроўні метрычнай арганізацыі верша. Мэтай даследавання з'яўляецца вызначэнне іх эстэтычнай каштоўнасці. Вынікі даследавання могуць быць выкарыстаны ў практыцы рэдагавання паэтычных твораў.

Ключавыя словы: вершазнаўства; метр; семантыка вершаванага памеру; семантычная афарбоўка; матыў; паэтычная традыцыя.

EDITORIAL ANALYSIS OF POETRY TEXTS: ARTISTIC STRATEGIES OF INTERACTION WITH POETIC TRADITION

A. U. Dubrouski

Belarusian State University,

9, Kalvariyskaya Str., 220004, Minsk, Republic of Belarus

Corresponding author: A. U. Dubrouski (dubrousk@bsu.by)

Four artistic strategies of interaction with poetic traditions are examined, which are realized at the level of metrical organization of the verse. The purpose of the study is to determine their aesthetic value. The results of the study can be used in the practice of editing poetic works.

Key words: the theory of verse; meter; the semantics of poetic meter; semantic coloring; motive; poetic tradition.

Методыка рэдагавання вершаваных тэкстаў застаецца слаба распрацаванай галіной. Без вершазнаўчай падрыхтоўкі рэдактар не зможа паспяхова працаваць з паэтычнымі творамі [гл. 1]. Пры гэтым аб'ём вершазнаўчых ведаў, неабходных для такой працы, шырэйшы, чым можна ўявіць. Адносна нядаўна ўвага даследчыкаў была звернута на семантыку вершаванай формы, у прыватнасці на семантыку метра [гл. 2]. Вершаваны памер з'яўляецца носьбітам сукупнасці семантычных афарбовак, якія ўтвараюць так званы семантычны арэол метра, які актуалізуецца, звычайна падсвядома, кожны раз, калі той ці іншы памер абіраецца аўтарам. У выніку ў тэкстах, напісаных адным і тым жа памерам, сустракаюцца адны і тыя ж тэмы і матывы.

Можна вылучыць як мінімум чатыры мастацкія стратэгіі ўзаемадзеяння аўтара з паэтычнай традыцыяй, зафіксаванай у семантычных арэолах метра: 1) рэпрадуктаванне традыцыі; 2) творчае развіццё і ўзбагачэнне традыцыі; 3) адштурхоўванне ад традыцыі; 4) ігнараванне традыцыі. Гэтыя стратэгіі вылучаюцца як праз назіранне за рэальным літаратурным працэсам, так і зыходзячы з чыста лагічных механізмаў: цяжка ўявіць якія-небудзь іншыя варыянты, хаця і ёсць сэнс пакінуць гэты пералік умоўна адкрытым. Вылучэнне названых стратэгіяў мае вялікае практычнае значэнне для методыкі рэдагавання, бо яны валодаюць рознай эстэтычнай каштоўнасцю, а гэта азначае, што іх усведамленне можа значна дапамагчы рэдактару пры ацэнцы мастацкай вартасці твора.

Першая стратэгія – рэпрадуктаванне – даволі пашыраная, але відавочна, што яе эстэтычны пагэнцыял нязначны: аўтары падсвядома ўзнаўляюць адны і тыя ж матывы, як толькі звяртаюцца да тых вершаваных памераў, за якімі гэтыя матывы замацаваны традыцыяй. Тут не мае сэнсу прыводзіць прыклады: іх багата ў адпаведным даследаванні М. Л. Гаспарава [гл. 2], і яны паказваюць, што дадзеная стратэгія вядзе да ўзнікнення амаль адна тыпных тэкстаў, якія сведчаць пра эпігонскую сутнасць паэтычнай творчасці іх стваральнікаў.

Адна з самых цікавых і плённых стратэгий – другая. Тут адбываецца зварот да традыцыі, але пры гэтым яна сама ўзбагачаецца новымі тэмамі і матывамі, а вершаваны памер набывае новыя семантычныя афарбоўкі, так ці інакш, звычайна праз нейкія асацыяцыі, звязаныя з ранейшымі. Напрыклад, пяцістопны харэй, як адзначае М. Л. Гаспараў, мае пяць семантычных афарбовак: «Ноч, Пейзаж, Каханне, Смерць... і Дарога» [2, с. 264]. Звернемся да верша М. Гумілёва «Памяць» [3, с. 308–310], які выразна дэманструе адпаведную мастацкую стратэгію.

З названых семантычных афарбовак у вершы адсутнічае толькі *Каханне*. Астатнія прысутнічаюць, але, хутчэй, фрагментарна: «...сумрак роц, лист опавший...» (*Пейзаж*); «...бесконечный путь...», «Пре-до мной предстанет, мне неведом, Путник...» (*Дарога*); «...Млечный Путь расцвел нежданно садом ослепительных планет» (*Ноч*; параўнаем: «...сквозь туман кремнистый путь блестит...»); «...но разве кто поможет, чтоб моя душа не умерла?» (*Смерць*). Прысутнасць сталых матываў азначае, што паэт увайшоў у поле традыцыі, пачаў пэўнае ўзаемадзеянне з ёю. Але што адбываецца далей? А далей аўтар развівае традыцыю праз так званыя дэрываты названых матываў. У прыватнасці, *Дарога* ператвараецца ў жыццёвую дарогу (і гэта робіцца асноўнай тэмай твора), адсюль узнікае тэма памяці, што і дае назву вершу: «Память, ты рукою великанши жизнь ведешь, как под уздцы коня...», і тэма будучыні (прычым будучыні Радзімы, да чаго мы яшчэ вернемся):

Сердце будет пламенем палимо
Вплоть до дня, когда взойдут, ясны,
Стены Нового Иерусалима
На полях моей родной страны [3, с. 309].

У вершы М. Гумілёва «Слово» [3, с. 311–312] фрагментарна прысутнічаюць такія матывы, як *Ноч* і *Смерць*, затое зноў актуалізуецца матыву памяці.

Цікава тое, што ў беларускай літаратуры амаль у той жа час адбываюцца аналагічныя працэсы. Прааналізаваўшы ўсе творы М. Багдановіча, напісаныя пяцістопным харэем, мы пераканаліся ў тым, што наш класік, увёўшы ў беларускую паэзію ўсе яго семантычныя афарбоўкі, пры гэтым узбагаціў семантыку метра іх дэрыватамі – матывамі *часу, памяці і будучыні* (прычым будучыні Радзімы). Узнікненне новых афарбовак – працэс не выпадковы, а падпарадкаваны пэўнай логіцы. «Напрыклад, тэма будучыні, і не проста будучыні, а будучыні Радзімы, – гэта абсалютна лагічнае развіццё тэмы дарогі, калі апошняя ўвасабляецца ў выглядзе ўжо не проста жыццёвага шляху, а гістарычнага, не асабістага, а грамадскага» [4, с. 112].

А звярнуўшыся да пяцістопных харэяў у кнізе Р. Барадзіліна «Лісты ў Хельсінкі», мы ўбачылі ў свой час, што паэт дэманструе такое ж развіццё і ўзбагачэнне традыцыі: так, грунтуючыся на матывах жыццёвага шляху, хады часу, памяці, смерці, будучыні Радзімы, ён дадае да іх матыў вечнасці, які можна трактаваць як дэрыват і матыву часу, і матыву смерці [гл. 4, с. 112–114]. Хаця варта згадаць, што матыў вечнасці можна было заўважыць ужо ў М. Лермантава: «...надо мной чтоб, *вечно* зеленея, тёмный дуб склонялся и шумел». У сувязі з гэтым можна сказаць, што ў працэсе развіцця літаратурнай традыцыі могуць актуалізавацца тыя матывы, якія ў няяўным выглядзе прысутнічалі і ў тых класічных шэдэўрах, з якіх, уласна, гэтая традыцыя і пачалася, але пры гэтым «спалі». Паэты наступных пакаленняў іх могуць «абудзіць» і вывесці нават на першы план.

Магчыма, штосьці падобнае адбылося ў пяцістопным харэі і з матывам Бога. У Лермантава ён абсалютна фрагментарны: «Пустыня внемлет Богу...», у той час як у абодвух названых вершах Гумілёва гэты матыў займае значнае месца, як і ў Барадзіліна.

Трэцяя мастацкая стратэгія – адштурхоўванне ад традыцыі – даволі рэдка (калі гаварыць менавіта пра метрычную арганізацыю тэксту і яе семантыку). Гэта звязана з тым, што семантыка метра рэалізуецца ў паэтычнай творчасці праз падсвядомыя механізмы, а каб ад традыцыі адштурхоўвацца, яе трэба ўсведамляць. Для гэтага паэт павінен, напрыклад, добра разбірацца ў адпаведнай праблематыцы вершазнаўства, павінен быць знаёмы з навуковымі даследаваннямі семантыкі метра. Мы можам спаслацца тут на свае спробы такога свядомага адштурхоўвання ад традыцыі. Так, у нашай паэме «*Новое неба*» ёсць радкі: «Я стаю, а ўсё ў прыродным свеце ў танцы праплывае кругавым» [5, с. 75]. Сэнс у тым, што абсалютна свядома была

выкарыстана лексема (*стаю*), антанімічная знакамітым дзеясловам руху, звязаным з матывам дарогі: «*Выхожу* один я на дорогу...»; «Гул затих. Я *вышел* на подмости»; «*Выйшаў* з хаты. Ціха спіць надворак». Пры гэтым у названым нашым тэксце ёсць і *Пейзаж*, і *Дарога*, і *Ноч*. Бо адштурхоўванне ад традыцыі – не яе адмаўленне, а, хутчэй, форма дыялогу з ёю. Гэты дыялог можа быць спрэчкай, але сама традыцыя абавязкова ў гэтай спрэчцы распазнаецца.

Тую ж самую стратэгію мы паспрабавалі рэалізаваць і ў іншым тэксце. У вершы «Ad absurdum» [6, с. 22] няма ніводнай з пяці сталых семантычных афарбовак пяцістопнага харэя, затое прысутнічае спасылка на паэтычную традыцыю ў выглядзе рэмінісцэнцый з «Гамлета» Б. Пастарнака (дзе гэтыя семантычныя афарбоўкі, дарэчы, ёсць).

Менавіта асэнсаваным дыялогам з традыцыяй, яе ўсведамленнем адрозніваецца трэцяя мастацкая стратэгія ад чацвёртай – ігнаравання. Каб традыцыю ігнараваць, трэба яе не ведаць. Уласна кажучы, гэта нават цяжка назваць мастацкай стратэгіяй: вершатворчасць тут ажыццяўляецца ў адрыве ад усялякага літаратурнага кантэксту і з ігнараваннем усялякіх мастацкіх крытэрыяў. Бясспрэчна, і тэксты атрымліваюцца настолькі нізкага ўзроўню, што рэдактар будзе вымушаны іх проста адхіліць. Наступны верш называецца «Депрессия»:

Давно живу без перемен, и это угнетает.
А время жизни нас не ждет и тихо убегает.
В депрессии который день и выхода не видно.
Все раздражают без причин и это так обидно [7].

Далей ідуць радкі, якія не хацелася б цытаваць у гэтым матэрыяле, але нават прыведзенага фрагмента дастаткова, каб зразумець мастацкую якасць тэксту. Кур'ёз на ўзроўні метрычнай арганізацыі заключаецца ў тым, што першыя асацыяцыі, якія ўзнікаюць, – гэта «Куда идем мы с Пятачком...» і «Кто ходит в гости по утрам...». Іншымі словамі, змест уступае ў такі канфлікт з вершаванай формай, што незапланаваны камічны эфект узнікае сам сабой.

Такім чынам, ад рэдактара патрабуецца распазнаваць стратэгіі ўзаемадзеяння з паэтычнай традыцыяй, якія рэалізуе аўтар, і ўлічваць іх пры ацэнцы твора.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. *Дуброўскі А. У.* Вершазнаўства ў тэарэтыка-літаратурнай падрыхтоўцы студэнтаў-журналістаў // Сучасная журналістыка: актуальныя праблемы :

- зб. навук. арт. / Інстытут парламентарызму і прадпрымальніцтва ; рэдкал.: А. Ф. Мяснікоў (гал. рэд.) [і інш.]. Мінск, 2009. С. 25–29.
2. *Гаспаров М. Л.* Метр и смысл. Об одном механизме культурной памяти. М. : Российск. гос. гуманит. ин-т, 1999. 289 с.
  3. *Гумилев Н. С.* «Когда я был влюблен...». Стихотворения. Поэмы. Пьесы в стихах. Переводы. Избр. проза / сост., вступит. статья Л. А. Озерова. М. : Школа-Пресс, 1994. 624 с.
  4. *Дуброўскі А. У.* Паэтыка Рыгора Барадуліна: рытмічная арганізацыя верша. Мінск : Рэйплац, 2006. 128 с.
  5. *Дуброўскі-Сарочанкаў А.* Эстэтыка маўчання: вершы, паэма. Мінск : Кнігазбор, 2011. 88 с.
  6. *Дуброўскі-Сарочанкаў А.* Шэпт жыцця // Маладосць. 2014. № 11. С. 22–23.
  7. *Век А.* Депрессия // Стихи.ру. 2020 [Электронный ресурс]. URL: <https://stih.ru/2020/08/05/7129> (дата обращения: 30.08.2020).

ЛІКВІДАЦЫЯ ЭЛЕМЕНТАЎ РАБЛЕЗІЯНСКАГА СТЫЛЮ ПРЫ РЭДАГАВАННІ АПОВЕСЦІ У. КАРАТКЕВІЧА «ЦЫГАНСКИ КАРОЛЬ»

П. П. Жаўняровіч

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт,
вул. Кальварыйская, 9, 220004, г. Мінск, Рэспубліка Беларусь,
zhaunier62@tut.by*

Творчае выкарыстанне У. Караткевічам традыцыі Ф. Рабле ў аповесці «Цыганскі кароль» выклікала неапраўданыя цэнзурныя і рэдактарскія праўкі ў першапачатковым тэксе. Менавіта элементы смехавой культуры народа, выказаныя пісьменнікам праз вербальны масіў, праўдзівая адлюстроўвалі замацаваныя традыцыяй шматгняковыя забавы і паўсядзённыя клопаты беларусаў. Ліквідацыя асобных слоў, частак сказаў і асобных сказаў збыдніла ў першай (1961 г.) і ў другой (1978 г.) прыжыццёвых публікацыях аўтарскі тэкст, які толькі ў 2013 г. надрукаваны без змяненняў савецкага часу.

Ключавыя словы: рэдагаванне; праўка; Уладзімір Караткевіч; аповесць «Цыганскі кароль»; Франсуа Рабле.